

Sissejuhatus

Selle raamatu eesmärk on kutsuda lugejat mõtlema väärtusdilemmade ja -valikute üle, mida tänases Eestis klassijuhataja võiks kogeda, märgata ja millest omakorda õppida

Kõigi tööde alguses seisab vist ikka ja alati küsimus: mis on see tulemus, mida ma oma töö tegemisel järel näha tahan?

Klassijuhatajatöö mõjutab, milliseks kujuneb klassikogukond: kas õppimist toetavaks, konkurentsil põhinevaks spartalikuks keskkonnaks, koostööd väärtustavaks või kombinatsiooniks neist. Klassikogukonna poolt loodud koolikultuuri osa on see, millega põhikooli õpilased palju tihedamini kokku puutuvad kui üldise koolikultuuriga. Ühes ja samas koolis võib olla väga erineva kultuuriga klasse. Õpetajad ütlevad vahel: selles klassis on hea tundi anda. Teinekord kurdavad, et „klass on raske”. Mõned pika töökogemusega õpetajad ütlevad, et mõnede klassiõpetajate „käte alt” tulevad „head klassid”.

Kindlasti ei sõltu „heaks klassiks” kasvamine sellest, kui head ja võimekad lapsed on kooli sisseastumiskatsete abil kokku kogutud. Pigem on kunagiste nn eliitklasside lõpetajad oma kooliajale tagasi vaadates öelnud, et nende probleemiks oli see, et palju tugevaid isiksusi üheskoos vajanuks tugevat ja andekat juhtimist.

Jah, klassijuhataja on juht. Või peab juhiks kasvama, kui ta seda rolli oma õpetajate alguses veel võtta ei tihka. Küllap on eks-eliitklasslastel õigus kui nad arutlevad, et kas kool tugevaid ja ambitsioonikaid suures koguses koondades ei peaks rohkem mõtlema ka sellele, milline klassijuhataja sellist kogu suunata suudab? Kas kõikide aastakäikude jaoks leiab piisavalt andekaid ja motiveeritud juhte? Kas kool on valmis kasvatama keskpärasest klassijuhatajast tugevat juhti?

Kes on tugev juht? Klassijuhataja rollile mõeldes – inimene kes tahab ja suudab klassi, lastevanemaid ja õpetajaid sidustada, olla hea moderaator, kes julgeb võtta vastutust ja otsustada, aga kes enne otsuse vastuvõtmist kuulab erinevaid osapooli ja oskab kõnelema panna ka vaikijad.

Üks klassijuhataja rääkis, et ta väga noore, alles õpetamist alustanud õpetajana kuulas kord üht ema, kes palus, et õpetaja tema lapsele puudulikku välja ei paneks, sest lapse isa on hinnete osas liiga karm, aga laps ei peaks õppima mitte hirmu tundes. Klassijuhataja meenutas, et tal oli alguses raske seda ema kuulata, sest mõte kippus ikka sinnakanti, et kuidas ma siis klassis nüüd erandi teen... Aga mida rohkem ta eda ema kuulas, seda rohkem hakkas muutuma tema enda vaade hinnetele ja hindamisele. Ta rääkis, et hakkas nägema seda, et hinne võib vanemate jaoks ning vanemate ja laste suhete jaoks tähendada hoopis midagi muud kui see, mida ta enda ja õpilase suhtluse vahel silmas peab. Nii avastas ta enda jaoks üht ema kuulates kujundava hindamise ammu enne kui see jõudis õppekavasse.

Selleks, et klassijuhatajaga hakkaksid kõnelema ka vaikijad, on vaja usaldust. Usalduse loomine võtab aega. Klassijuhataja töö ei lõpe tööpäeva ametliku lõpuajaga. Isegi siis kui see vahel füüsiliselt sel ajal lõpeb. Klassijuhatajate AEG on arvatavasti üks klassijuhatajaks

olemise keerulisemaid dilemmasid. Eriti seetõttu, et viis, kuidas ka veel tänane koolikorraldus kooli funktsioone näeb, on ainekeskne ja mitte kasvatamise keskne.

Ainekeskse koolisüsteemi häda ongi selles, et aineõpetuse juurde palju kasvatust ei mahu. Aga et kasvatus siiski koolis paratamatult toimub, siis see suures osas toimubki kas metsikult ja vähejuhitud sotsialiseerumise kaudu või klassijuhataja juhtimisel. Nii väikesed kui suured kasvatamise ja kasvamisega seotud probleemid kipuvad kogunema klassijuhataja kätte. Klassijuhatajal on sageli „tööaega” aga vaid klassijuhatajatunni jagu.

Kas pole see suur lõhe elu ja kooli vahel – ajaloo, emakeele, kirjanduse, füüsika, matemaatika jm ainete õppimiseks on meil tunde, aga selle õppimiseks, kuidas luua näiteks tulevikus oma töökollektiivis häid suhteid – on vaid 1 klassijuhatajatund nädalas?! Ja seegi ei pruugi kuluda inimestevaheliste suhete praktikumiks, vaid võib olla raisatud moraalijutlusele või puudumistõendite korrastamisele.

Mõelgem edasi: inimeste (töö)elu üks oluline komponent on suhted töökohal, meeskonnatöö tõhusus; ka suhete loomine ja hoidmine sõpruskonnas. Kooliklass on meie esimene praktikum – aga see, millise eksperdi käe all me seda oskust harjutama hakkame, on paljuski juhuslik.

Meie koolisüsteemis valdav ainekeskne mõtlemine on jätnud tähelepanuta nii vahetunni (tunni VAHE, mitte iseseisev õpiaeg) kui KLASSI JUHATAMISE. Ometi õpitakse neis eluoskusi ja luuakse eluaegseid haavu. Tasapisi hakatakse Eesti ühiskonnas üha enam rääkima koolikiusamisest ja tõrjutusest. Need on siiski tagajärjed. Nagu mikroobid vajavad kasvukeskkonda, nii vajavad ka kiusamine ja tõrjumine kasvukeskkonda. Tavaliselt segamatut.

Klassijuhatajal on võimalus väärtuste ja hoiakute kasvukeskkonda segada ja kujundada, kuna meie koolisüsteemis on õpilased on n.ö. „isoleeritud” õppimiseks klass. Samas – see loob võimaluse üht kindapiirilist rühma kujundada, grupiks kasvatada, kujundada lisaks individuaalsetele väärtustele ka kollektiivseid väärtusi.

Seega, klassijuhataja tänases eesti koolis on nagu kunstnik – temalt justkui ei osata palju oodata, pole tal õieti tööaegagi, pole ainet, pole selget kasu... Aga kui ta suudab luua hooliva, õppimist väärtustava, kriitilise ja enesekindla kollektiivi, kus ei jää puudu julgusest ja oskustest kaaslase ja põhimõtete kaitseks välja astuda ka võimu vastu (olgu selleks siis õpetajad, direktor või keegi muu võimulolev täiskasvanu) – siis klassijuhataja tehtu muutub äkki avalikkuses nähtavaks, oluliseks ja vajalikuks.

Välja astuda võimu vastu... kõlab justkui mässu moodi. Ja siit tuleb lisaks tööajale klassijuhataja teine suur dilemma: kas olla konflikti puhul lojaalne oma klassile või koolile? Õpilastele või aineõpetajatele?

Seetõttu võikski klassijuhataja raamatu alguseks olla need kaks küsimust, mida iga klassijuhataja võiks endale esitada:

- Kui palju aega ma olen valmis olema koos oma klassiga (nii füüsiliselt kui vaimselt)?
- Kuidas minu ja minu klassi väärtused suhestuvad teiste kooli õpetajate väärtustega ja kellele ma olen konflikti korral kõige esmalt lojaalne?

Mõtlemise alustamiseks paar lugu.

Klassijuhataja ütleb kohe esimesel lastevanemate koosolekul, et teda ei maksa ühelegi peole kutsuda, sest tema elab oma isiklikku pere-elu ka. Vanemad võtavad teadmiseks mitte ainult selle, et õpetajat ei tohi peole kutsuda, aga ka selle, et õpetaja tööpäev lõpeb siis kui ta koolist lahkub, sest tal on isiklik elu ja omad lapsed, kelle jaoks ta vajab aega. Kolme aasta jooksul käib klass küll mõned korrad teatris, aga neil on vaid üks tundideväline üritus.

- Kui hästi võiksid need õpilased üksteist tunda? Kas ja miks võiks olla vajalik see, et õpilased suhtleksid ainetundide välisel ajal?
- Millisel eluperioodil võiks õpetaja klassijuhatamisest loobuda? (oletades, et selline võimalus on olemas)

Õpilased kurdavad, et aineõpetaja S aina näägutab nende kallal ja räägib kui pahad nad on.

Klassijuhataja kuulab ja soovitab: „Aga proovige teda kasvatada mina-sõnumiga: Õelge, et teil on halb tunne kui ta ütleb, et olete rumalad.“ Järgmisel nädalal tulid õpilased ja rääkisid, et nad on seda nippi mitme õpetajaga proovinud ja see näib aitavat. „Aga ... kas siis nüüd meie õpetame õpetajaid?“ küsisid õpilased klassijuhatajalt.

- Mida vastaksite?

Ühe aine õpetaja teatas klassijuhatajale, et tema ei võta põhimõtteliselt tundi õpilasi, kes hilinevad. See on tema põhimõte, selgitas ta klassijuhatajale, et inimesed peavad õppima austama üksteise aega. Ühel õpilasel oli aga probleem, et ta pidi mõningatel päevadel nädalas oma noorema venna lasteaeda viima – siis kui ema oli öösel tööl. Perekond otsis lahendusi, aga busside sõidugraafiku tõttu kippus õpilane just 3-4 minutit tundi hilinema. Õpetaja siis teda tundi ei võtnud ja õpilane hakkaski pärast paari hilinemise pärast tekkinud konflikti puuduma, öeldes, et visatagu teda siis koolist välja. Kui klassijuhataja püüdis aineõpetajaga rääkida, et lahendusi otsida, ütles aineõpetaja, et klassijuhataja on ebakollegiaalne ja survestab teda. Klassijuhataja teadis, et ee perekond ei elaks ära kui ema kahekordse koormusega tööl ei käiks, aga ta polnud luba pere olukorrast ei aineõpetajale (ega kellegi teisele) rääkida, sest õpilane häbenes teiste ees oma kehva majanduslikku olukorda ja klassijuhatajana oli talle olukorra tõelised põhjused usaldatud.

- Kuidas klassijuhatajana edasi käituksite?

Klassijuhatajal on teisigi dilemmasid, nagu ka aineõpetajana. Küsimus ajast on aga ehk kõige sagedasem, küsimus lojaalsusvalikutest aga ehk üks varjatuid.

Kas kool saab lubada seda, et klassijuhatajad on alati lojaalsed oma õpilastele? Ja kõik koolis teavad seda? Kas tekiks klasside konföderatsioon, kus klassid vajadusel koopereeruvad ja kus kooli direktor on nagu köieltantsija kes tasakaalu hoidmisele keskendub?

Neid küsimusi küsides jõuamegi kohe probleemini, et klassijuhatamine, sellega seotud väärtuskonfliktid ja heaks tavaks sõnastatud käitumisprintsipiidid on koolikultuuri osa. Klassijuhatajate rollikujutlused, mis mõnel oma koolikogemusest ja teisel õpetajakoolituse aegadest pärinevad, tuleb läbi rääkida.

Rolle võib olla palju: moderaator, juht, logistik, politseinik, advokaat, teenija... kõik need meile igapäevaelust tuttavad elukutsed võimaldavad märkida mingid klassijuhataja ülesandeid, mis mingitel ajahetkedel domineerivad. Mõne klassijuhataja jaoks on „tema klass nii võimatu, et ta ongi enamasti politsei-uuriija”, mõne teise jaoks on tema klassi õpilastele nii sageli liiga tehtud, et ta tunneb ennast advokaadina, kes rõõmustab iga võidetud lahingu üle – olgu selleks siis väljaviskamisest päästetud õpilane või õigus vahetunni ajal klassis muusikat kuulata.

Klassijuhataja rolle võib määratleda ka täpsemalt, kujutledes sarnase funktsioonidega rolle, kuid siiski püüdes tajuda võimalikke erinevusi - partner- sõber; tugiisik – nõustaja.

Klassijuhatajaks olemise rollide paljususe puhul võib vahel olla keeruline ka see, et kolleegid, direktor, vanemad – kõik nad näevad neid erinevate rollide hierarhiat erinevalt. Mõni peab oluliseks politseiniku tulemuslikkust – klassis on distsipliin ja kord, teine peab oluliseks pigem ajakirjaniku rolli, et informatsioon liiguks sujuvalt. Kus on see koht ja aeg, kus klassijuhataja saaks kuulata ja omalt poolt kaasa rääkida selles, millised on need ülesanded, mida on tõesti kõige enam vaja täita?

Mis on need tööd, mida ühe või teise ülesande täitmiseks tuleb teha? Arenguestlused? Klassi blogi? Puudumiste jälgimine? Konfliktide lahendamine? Kulleriks olemine kolleegidele?

Järgnevad peatükid vaatavad klassijuhatajatööle tasandite kaupa (mina ise kui juht, klassijuhataja kui üksikisikute juht klassis, klassijuhataja kui klassi juht, klassijuhataja kui kommunikatsioonijuht ning töö lapsevanematega, klassijuhataja kui koolikultuuri kujundaja) pakkudes pikaajalistest kogemusest väljakasvanud ideid mõtestatud tegutsemiseks ja kitsaskohtade ennetamiseks. Tööplaani, klassijuhatajatunde, vanematekoosolekuid ja arenguestlusi kavandades on võimalik paljusid mureküsimusi vältida. Teadliku tegutsemise lähtepunktiks on enda kui klassijuhataja identiteedi ja väärtuste läbimõtlemine: mis on mulle klassijuhatajatöös oluline, milliste eesmärkide saavutamisele tahan keskenduda, mis on kindlalt just minu rolliks ja kus saan vastutust jagada või muul viisil optimeerida.